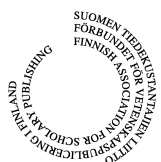

Toim. Kimmo Nuotio – Esko Yli-Hemminki

Kotimaisen rikosoikeustieteen tila ja tulevaisuus

Suomen tiedekustantajien liitto
on tukenut kirjan julkaisua
Kopioisto-apurahalla.

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN 1458-0446 (painettu)

ISSN 2954-1832 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-951-855-694-0 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-951-855-695-7 (PDF)

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2023

Jyri Paasonen, Jesse Vainio ja Sonja Vieristö

Järjestäytynyt rikollisuus rikosprosessin haasteena

1 JOHDANTO

Järjestäytynyttä rikollisuutta pidetään EU:ssa suurimpana sisäisen turvallisuuden uhkana.¹ Järjestäytyneen rikollisuuden muodostama uhka näkyy myös keskeisenä painopistealueena Euroopan turvallisuusstrategiassa. Se oli yksi kolmesta painopistealueesta vuosille 2015–2020 laaditussa Euroopan turvallisuusagendassa² ja uudessa, vuosille 2020–2025 laaditussa strategiassa se on yksi neljästä painopisteestä³. Suomessa oikeusministeriö on asettanut ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan työryhmän, jonka toimikausi on 16.2.2021–31.5.2023.⁴

Suomessa vaikuttava vakava ja ammattimainen rikollisuus on kasvanut ja kehittynyt huomattavasti vuosituhaten alusta alkaen. Myös toimintamuodot ovat kehittyneet entistä järjestäytyneemmiksi, aktiivisemmiksi ja kurinalaisemmiksi.⁵ Tämä näkyy muun muassa verkostoitumisena sekä laaja-alaisempana työnjakona ja erikoistumisena tiettyihin rikollisuuden osa-alueisiin.⁶ Kun vuonna 2021 Suomessa arvioitiin toimivan noin 70 järjestäytynyttä rikollisryhmää (myöh. JR-ryhmä) ja niissä noin 750 jäsentä⁷, vuoden 2022 arvion mukaan ryhmiä on jo noin 90 ja jäseniä 900–1000.⁸

¹ EU SOCTA 2021: EU Serious and organized crime threat assessment. Europol 2021, s. 10. Se on uhka sekä poliittiselle vakaudelle että yleiselle turvallisuudelle. Ks. UNODC 2011, World drug report. UNODC 2011, s. 46.

² COM (2015) 185 final: Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle – Euroopan turvallisuusagenda. Strasbourg 28.4.2015.

³ COM (2020) 605 final: Komission tiedonanto EU:n turvallisuusunionistrategiasta. Bryssel 24.7.2020.

⁴ Oikeusministeriön päätös VN/32/2021: Ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan työryhmä. 16.2.2021.

⁵ Tero Kurenmaa, Järjestäytynyt rikollisuus ja vankilat. Lakimies 6/2007, s. 1028.

⁶ Esimerkiksi välittäjät, asiakirjaväärentäjät, tekniset asiantuntijat, rahanpesijät ja muut palveluntarjoajat. Ks. tarkemmin eri rooleista EU SOCTA 2021, s. 10.

⁷ VNS 4/2021 vp: Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Sisäministeriö 2021, s. 9.

⁸ Sisäministeriö 2022, Järjestäytynyt rikollisuus.

Ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden negatiiviset vaikutukset yhteiskunnan turvallisuuteen ovatkin voimistuneet viime vuosina.⁹ Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä väkivalta on myös kasvanut, ja se kohdistuu yhä useammin myös täysin sivullisiin julkisilla paikoilla.¹⁰ On myös odotettavissa, että järjestäytynyt rikollisuus tulee Suomessa lähivuosien aikana entisestään kasvamaan, kansainvälistymään ja kovenemaan.¹¹ Kansainvälistyminen ja maahanmuutto ovat omiaan lisäämään järjestäytynyttä rikollisuutta. Tämä näkyy rajat ylittävinä oikeusjuttuina, kansainvälisen virka-avun lisääntymisenä ja ulkomaalaisten vankien ja tutkintavankien määrän kasvuna.¹²

Järjestäytynyttä rikollisuutta vastaan on tehty myös merkittäviä kansainvälisiä poliisioperaatioita viime aikoina, kuten FBI:n Greenlight-operaatio. Suomessa poliisi kertoi kesäkuussa 2021 ottaneensa kiinni lähes sata ihmistä.¹³ Lisäksi viime ajat ovat olleet merkityksellisiä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa myös siksi, että Suomessa on otettu käyttöön yhdistyslain (503/1989) hyödyntäminen, kun tiettyjä rikollisryhmiä on lakkautettu.¹⁴ Vuonna 2021 Itä-Uudenmaan käräjäoikeus julisti lakkautetuiksi United Brotherhood- ja Bad Union -nimiset rekisteröimättömät yhdistykset eikä Helsingin hovioikeus myöntänyt asiassa jatkokäsittelylupaa.¹⁵ Lisäksi vuonna 2022 Päijät-Hämeen käräjäoikeus julisti Cannonball MC:n ja Squad 32:n lakkautetuiksi eikä Itä-Suomen hovioikeus myöntänyt jatkokäsittelylupaa.¹⁶ Järjestäytyneen rikollisuuden kasvaminen ja voimistuminen sekä siihen kohdistettavat torjuntatoimenpiteet heijastuvat kaikkiin rikosprosessin vaiheisiin.

Tässä artikkelissa tarkastellaan järjestäytyneen rikollisuuden osalta huomioitavia seikkoja rikosprosessin eri vaiheissa. Aluksi artikkelissa tarkastellaan järjestäytyneen rikollisuuden määritelmää ja toimintatapoja.

⁹ Oikeusministeriön päätös VN/32/2021, s. 1.

¹⁰ EU SOCTA 2021, s. 10.

¹¹ VNS 4/2021 vp, s. 23.

¹² Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2010, s. 27.

¹³ Ks. Poliisi 2021: Suomi osana kansainvälistä jättioperaatiota – Suomen viranomaiset tehneet lähes sata kiinniottoa.

¹⁴ Pohjoismaisen vastarintaliikkeen lakkauttaminen lienee antanut alkusysäyksen myös JR-ryhmien lakkauttamiskanteille. Ks. tarkemmin PVL:n lakkauttamisesta KKO 2020:68.

¹⁵ Käräjäoikeus piti kyseisiä ryhmiä vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneinä, ja niiden toiminnassa on vuosien varrella tehty useita vakavia rikoksia. Keskeistä oli, että rikokset on tehty kyseisten tahojen nimissä tai niiden lukuun ja niiden tunnuksia on käytetty muun muassa rikosten tehosteena. Ks. Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 21/11145.

¹⁶ Ks. Tuomioistuinlaitos 2022: Tiedote lakkauttamiskanteesta Cannonball MC ja Squad 32.

Tämän jälkeen käydään läpi keskeisiä näkökulmia aiheesta esituskinnasta tuomioistuinkäsittelyyn. Sitten tarkastellaan aihetta vankeuden täytännönpanon näkökulmasta. Lopuksi esitetään kokoavia johtopäätöksiä.

2 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN MÄÄRITELMÄ JA TOIMINTATAVAT

EU:ssa järjestäytyneen rikollisuuden määrittelemiseen on katsottu sisältyvän ainakin 11 eri tunnusmerkkiä. Tietyn ryhmän luokittelu JR-ryhmäksi edellyttää vähintään kuutta tunnusmerkkiä, joiden tulee kuitenkin sisältää seuraavat neljä tunnusmerkkiä: 1) yhteistyössä osallisena toimii enemmän kuin kaksi henkilöä, 2) yhteistyö on jatkuvaa tai toistaiseksi voimassa olevaa, 3) on epäily törkeiden rikosten tekemisestä, ja 4) motiivina on hyödyn ja/tai vallan tavoittelu.¹⁷

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen (20/2004) mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan kolmen tai useamman henkilön ryhmittymää, jonka tarkoituksena on tehdä vähintään yksi rikos tai muu sopimuksen mukainen rangaistava teko, jonka tavoitteena on taloudellinen tai muu aineellinen hyöty.

Suomessa rikoslain (39/1889) 6:5.2 §:n mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.¹⁸

EU:ssa JR-ryhmät voidaan jakaa neljään pääkategoriaan, jotka ovat seuraavat: 1) alueellisesti sijoittuneet ryhmät, joilla on laajamittaista valtioiden välistä toimintaa ja joilla on mahdollisuus suojata johtoaan ja

¹⁷ Ks. Euroopan unionin neuvosto 2000: CRIMORG 111 ENFOPOL 54, 10415/00, liite IV. Bryssel, 3. elokuuta.

¹⁸ Ks. tarkemmin järjestäytyneen rikollisuuden rikosoikeudellisesta määrittelystä Kimmo Nuotio, Rikosoikeuden koherenssi ja fragmentaatio: esimerkkinä järjestäytyneen rikollisuuden määrittely. Lakimies 7–8/2009, s. 1154–1174. Oikeuskäytännössä järjestäytyneen toiminnan tunnusmerkkinä on pidetty tiivistä ryhmittymää, josta voidaan erottaa selkeä hierarkia ja käskyvaltasuhteet sekä eriytnyt työnjako. Ks. esim. KKO 2013:90.

varojaan EU:n sisällä, 2) enimmäkseen etnisesti yhtenäiset ryhmät, joiden johto ja varat ovat ulkomailla, 3) dynaamiset rikollisten verkostot, joiden rakenteet ovat vähemmän haavoittuvia kuin niiden viestiyhteydet ja rahoitus, ja 4) ryhmät, jotka perustuvat tiukasti määritellyille organisatorisille periaatteille ilman etnisiä osatekijöitä ja jotka ovat hyvin kansainvälisiä.¹⁹

JR-ryhmiä on kaikissa EU-maissa, ja niiden toiminta ulottuu usein eri valtioiden alueelle. Ryhmistä noin 70 %:n on arveltu toimivan useammas-
sa kuin kolmessa jäsenmaassa. Yleisimmät rikokset Euroopassa liittyvät huumekauppaan, kyberrikollisuuteen, valmisteveropetoksiin, muuttajien salakuljetukseen ja ihmiskauppaan.²⁰

Järjestäytyneelle rikollisuudelle on ominaista toimiminen yli valtioiden rajojen ja hyötyminen yhteiskuntien ja ihmisten ongelmista sekä lain ja järjestyksen puutteesta.²¹ Esimerkiksi koronapandemia²² tai erilaiset konfliktit, kuten Venäjän hyökkäys Ukrainaan, ovat synnyttäneet järjestäytyneelle rikollisuudelle toimintamahdollisuuksia, jotka voivat vahvistaa rikollisryhmien kansainväliselle turvallisuudelle aiheuttamaa uhkaa²³. Pelkästään jo järjestäytyneestä rikollisuudesta saatavat varat ovat omiaan aiheuttamaan vaaraa yhteiskuntien rakenteille sekä vaarantamaan oikeusjärjestystä ja yhteiskuntajärjestystä.²⁴ Järjestäytynyt rikollisuus pystyy hyötymään hyvinvointivaltiosta ja aiheuttamaan tuntuja taloudellisia menetyksiä yhteiskunnalle.²⁵

¹⁹ Ks. OCTA 2006: EU Organised Crime & Threat Assessment. Europol 2006, s. 24. EU:ssa toimivista JR-ryhmistä 43 % on organisoitunut ydinryhmän ympärille, 40 % on hierarkkisesti organisoituja ja loput ovat löyhiä verkostoja. Tästä johtuen on ratkaisevan tärkeää tehostaa rikollisrakenteiden hajottamista ja ottaa kohteeksi rikollisjärjestöjen hierarkiassa ylimpänä olevat henkilöt. Eurooppa-neuvosto 2022: Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta EU:ssa.

²⁰ Eurooppa-neuvosto 2022.

²¹ VNS 8/2016 vp: Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Sisäministeriö 2016, s. 13.

²² Koronapandemia on hyvä osoitus siitä, kuinka järjestäytynyt rikollisuus kykeni hyötymään ihmisten huolista ja peloista muun muassa elintärkeiden tavaroiden laittomassa kaupankäynnissä. EU SOCTA 2021, s. 10–11.

²³ Eurooppa-neuvosto 2022.

²⁴ EU SOCTA 2021, s. 11 ja Euroopan unionin turvallisuusstrategia: Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa. Euroopan unionin neuvosto, s. 32.

²⁵ Esimerkiksi Ruotsissa on arvioitu, että yksittäinen jengiläinen, jonka rikosura kestää 15 vuotta, maksaa yhteiskunnalle noin 23 miljoonaa kruunua. Lisäksi 15 hengen suuruisen rikollisryhmän on arvioitu aiheuttavan 20 vuoden aikana kaiken kaikkiaan noin 530 miljoonan kruunun yhteiskunnalliset kustannukset.

^{ks.} laskelmista tarkemmin Eva Lundmark-Nilsson – Ingvar Nilsson, Vänd dem inte ryggen. Socioekonomisk analys av destruktiva subkulturer. SEE & Fryshuset 2012, s. 7.

Suomessa järjestäytynyt rikollisuus on enimmäkseen kotimaista, mutta toiminta on kuitenkin entistä kansainvälisempää. JR-ryhmien toiminta keskittyy huumausainerikollisuuteen, mutta yhä enemmän toimintaa on myös rakennus-, ravintola- ja yksityisellä turvallisuusosalalla.²⁶ Järjestäytyneen rikollisuuden toiminta perustuu pohjimmiltaan kykyyn pestä suuria määriä rikoksilla saatua rahaa. Tämä edellyttää laillisten liiketoimintarakenteiden hyödyntämistä.²⁷ JR-ryhmien toimintaideologiaa kuvastaa se, että niiden jäsenet eivät lähtökohtaisesti voi harjoittaa täysin itsenäistä rikollista toimintaa. Se saattaa ainakin edellyttää, että jäsenet luovuttavat veroluonteisesti osan rikollisen toimintansa tuotoista ryhmän yhteiseen käyttöön. Muutoin itsenäinen toiminta voidaan katsoa kilpailevaksi toiminnaksi rikollisryhmän kanssa, mikä voi aiheuttaa jäsenelle erinäisiä riskejä.²⁸

Järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan kuuluvat myös vastatoimet, joilla pyritään suojaamaan toimintaa. Vastatoimien tavoitteet voidaan jakaa kolmeen osaan: rikollisen toiminnan paljastumisen välttämiseen, rikollisryhmän jäsenten paljastumisen välttämiseen sekä rikollisryhmien jäsenten välttymiseen rikosvastuulta.²⁹ Tarkemmin ottaen ensimmäisellä kohdalla tarkoitetaan muun muassa erilaisia vastatiedustelutoimia, harhaanjohtavaa toimintaa, soluttautumista lainvalvontaviranomaisiin, erilaisten viestintäyhteyksien käyttöä tai rikoshyödyn kätkeyttä. Toinen kohta sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla pyritään välttämään rikollisen toiminnan paljastuminen ja vaikeuttamaan rikollisryhmän jäsenten tunnistamista. Tällöin voidaan hyödyntää esimerkiksi monimutkaisia yritysjärjestelyjä, kilpimiehiä, vääriä asiakirjoja sekä salakieltä. Rikosvastuun välttämiseen voidaan pyrkiä ryhmän jäseniin tai muihin rikosasiaan liittyviin henkilöihin kohdistetulla uhkailulla ja väkivallalla. Myös viranomaisia saatetaan pelotella ja yrittää lahjoa.³⁰ Korruptio onkin keskeinen uhka, joka on otettava huomioon järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa.³¹ Yhtenä vastatoimena voidaan pitää myös ulkoista vaikuttamista, jolla pyritään peittelemään rikollista toimintaa näennäisen hyväntekeväisyys- tai harrastustoiminnan taakse.³²

²⁶ Sisäministeriö 2022.

²⁷ EU SOCTA 2021, s. 11.

²⁸ Ks. esim. KKO 2022:37.

²⁹ OCTA 2006, s. 9–10, 16.

³⁰ Kurenmaa 2006, s. 1027–1028.

³¹ EU SOCTA 2021, s. 10.

³² Ks. esim. Yle 26.10.2021: Cannonball MC:n jakamat ilmaiset joulukinkut hankkivat käskystä petoksia tehnyt päihdeongelmainen – joutuu vankilaan ja maksamaan yli 140 000 euron korvaukset.

Järjestäytyneen rikollisuuden kyky sopeutua yhteiskunnan eri ilmiöihin ja muutoksiin edellyttää, että viranomaiset kykenevät tunnistamaan muun muassa rikollista toimintaa tukevia toimintoja ja keskittyvät esimerkiksi avainhenkilöihin, rikollisten viestintään ja rahaliikenteeseen, jolloin voidaan löytää uusia keinoja rikosten ennaltaehkäisyyn.³³ Näihin seikkoihin keskittymisessä ei ole kyse vain siitä, keitä JR-ryhmiin kuuluu, vaan erityisesti siitä, minkälaista toimintaa järjestäytynyt rikollisuus harjoittaa ja miten sitä tehdään.³⁴ Tällöin tehokas torjunta edellyttää koko viranomaisketjun kattavaa suunnitelmallista toimintaa mukaan lukien esitutkinta-viranomaisten rikostiedustelun, esitutkinnan, syyteharkinnan, tuomioistuinkäsittelyn ja lopuksi vankeuden täytäntöönpanon.³⁵

3 ESITUTKINNASTA TUOMIOISTUINKÄSITTELYYN

Esitutkintalain (805/2011) 1:2 §:ssä säädetään esitutkinnassa selvitettävistä asioista. Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkinnassa selvitetään asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Asian laadun edellyttämä tapa sisältää tehokkuuden vaatimuksen, jonka yksi ulottuvuus on, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä perusteellisemmin tapaus tulee tutkia³⁶. Esitutkintaviranomaisen on selvitettävä asia siten, että tuomioistuin voi rikoslain (39/1889) 6 luvun säännösten nojalla päättää rangaistuksesta.³⁷ Tällöin on merkitystä esimerkiksi sillä, onko rikos tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa³⁸.

Haasteita poliisin suorittamalle järjestäytyneen rikollisuuden torjunnalle aiheuttaa rikostutkintaan käytettävissä olevien resurssien sekä poliisille

³³ OCTA 2006, s. 23.

³⁴ Kurenmaa 2006, s. 1035.

³⁵ Ks. Esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraportti 2006. Ks. myös Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2010: Oikeudenmukainen ja turvallinen yhteiskunta. Oikeusministeriö 2010, s. 30–31.

³⁶ HE 222/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi, s. 161.

³⁷ HE 222/2010 vp, s. 162.

³⁸ RL 6:5.1,2.

tehtävien rikosilmoitusten määrä. Mikäli nämä eivät ole tasapainossa, tutkinta-ajat pitenevät ja selvitystaso laskee, mutta se pakottaa myös priorisoimaan koko rikostorjuntaa, jolloin joudutaan vähentämään järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa keskeisessä asemassa olevaa paljastavaa toimintaa.³⁹ Poliisi toki torjuu järjestäytyntä rikollisuutta perinteisen rikostorjunnan lisäksi myös hallinnollisen rikostorjunnan keinoin, jolloin rikoshaittoja pyritään ennalta estämään tiiviin viranomaisyhteistyön sekä yksityisen sektorin toimijoiden panoksen kautta. Hallinnollisen rikostorjunnan lisäksi hyödynnetään myös Exit-toimintaa, jossa tuetaan henkilöitä, jotka yrittävät erota JR-ryhmästä.⁴⁰

Todistajansuojelu. Todistajansuojeluohjelma otettiin suomalaiseen lainsäädäntöön vuonna 2015. Taustalla oli erityisesti tarve torjua järjestäytyntä rikollisuutta⁴¹. Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä todistajien tai asianomistajien uhkailu ei välttämättä tule useinkaan viranomaisten tietoon, koska he pelkäävät vaarantavansa oman henkensä ja terveytensä tai läheistensä hengen ja terveyden kertomalla rikokseen liittyvistä asioista.⁴² Todistajansuojeluohjelmasta annetun lain (88/2015) 1 §:n 1 momentin mukaan todistajansuojeluohjelma on poliisin ja muiden viranomaisten toteuttama ohjelma, jossa pyritään suojelemaan todistajaa vakavalta henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Pykälän 2 momentin mukaan suojeltavalla tarkoitetaan henkilöä, joka on mukana todistajansuojeluohjelmassa. Todistajansuojeluohjelman on tarkoitus olla viimesijainen ja äärimmäinen keino hengen ja terveyden ylläpitämiseksi⁴³.

Tavallinen todistaja harvemmin tarvitsee suojaa, ja useimmiten uhkailua kohdistetaan esimerkiksi rikoskumppaneihin, jotka ovat ryhtyneet yhteistyöhön poliisin kanssa⁴⁴. Ohjelmaa ja lainsäädäntöä voidaan nimestä huolimatta kuitenkin soveltaa todistajien lisäksi myös muihin oikeudenkäynnin osapuoliin, kuten asianomistajiin.⁴⁵ Todistajansuojelua tulee

³⁹ VNS 8/2016, s. 23.

⁴⁰ Poliisi 2022: Järjestäytynyt rikollisuus.

⁴¹ HE 190/2002 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta; Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/120712, s. 5.

⁴² Tomi Jansson, Saatanan vasikka. Todistajien uhkailu Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulu, tiedotteita 42. Edita Prima 2005, s. 64.

⁴³ HE 46/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, s. 24.

⁴⁴ HE 190/2002 vp, s. 5.

⁴⁵ HE 46/2014 vp, s. 24.

toteuttaa esitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn aikana, mutta tarvittaessa myös asian selvittelyn jälkeen.⁴⁶

Turvakielto. Lievin keino eri henkilöiden suojaamiseksi rikosprosessin aikana on turvakielto. Väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain (661/2009) 36.1 §:ssä säädetään, että jos henkilöllä on perusteltu ja ilmeinen syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi, väestötietojärjestelmään voidaan hakemuksesta tallettaa turvakielto.⁴⁷ Turvakielto voi olla mahdollista myöntää esimerkiksi todistajan suojelun tilanteissa tai sellaisille ammattiryhmille, jotka joutuvat säännöllisesti kokemaan vakavan fyysisen väkivallan uhkaa työnsä johdosta. Turvakieltoa koskevan hakemuksen pitää aina olla perusteltu, ja siitä tulisi selkeästi ilmetä uhka ja sen todennäköisyys.⁴⁸ Turvakiellon sisällöstä säädetään pykälän 2 momentissa. Lisäksi lain 12.2,1 §:n mukaan henkilötunnus voidaan muuttaa, jos muuttaminen on ehdottoman välttämätöntä henkilön suojelemiseksi sellaisissa tilanteissa, joissa hänen terveytensä tai turvallisuutensa kohdistuu ilmeinen ja pysyvä uhka. Säännös voi tulla sovellettavaksi esimerkiksi todistajansuojelutilanteissa⁴⁹.

Sermin takaa todistaminen. Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17:51.1 §:n mukaan todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa taikka asianosaisten tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen muun muassa kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17.1 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta taikka jos rikosasiassa kuultava on muusta kuin 1 kohdassa tarkoitettusta syystä erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu. Tuomioistuinlaitoksissa pääkäsittelyjen yhteydessä pelkäävälle todistajalle voidaan varmistaa erityisiä menettelyjä, kuten erillisiä odotusauloja tai muita tiloja, jossa todistaja voi odottaa vuoroaan, sekä järjestää erillinen tila hänen kuulemistaan varten, jolloin todistajaan ei ole suoraa näköyhteyttä⁵⁰.

⁴⁶ HE 190/2002 vp, s. 5.

⁴⁷ Ks. turvakiellon määrittämisestä KHO 2017:67.

⁴⁸ HE 89/2008 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista, s. 100.

⁴⁹ HE 89/2008 vp, s. 73.

⁵⁰ OM 2006:6: Todistajien tukipalvelut. Oikeusministeriön työryhmämietintö. Oikeusministeriö 2006, s.17.

Anonyymi todistaminen. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5:11 a 1 §:n mukaan tuomioistuim voi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää, että rikosasiassa kuullaan henkilöä todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu, jos: 1) rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 11 §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen⁵¹; ja 2) menettely on välttämätön anonyymin todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Anonyymi todistelu ei tule kyseeseen pelkästään ammatillisista syistä. KKO on katsonut, ettei pelkästään toimiminen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyvissä tarkkailutehtävissä anna oikeutta todistaa anonyymisti rikoksista tehdyistä havainnoista. Pelkästään pelko mahdollisesta kostosta tai ”naaman palamisesta” eli ammatissa toimimisen vaarantumisesta ei siis ole peruste anonyymille todistamiselle. Anonymiteetin saaminen edellyttää riittävää objektiivista selvitystä siitä, että todistaja tai hänen läheisensä joutuisi todistajan ammatin tai virkatoimien takia vakavasti uhatuksi.⁵²

Käytännössä anonymiteettia tulee hakea jo esitutkintavaiheessa ja hakemuksen liitteissä tulee viitata esitutkintaan ja syytteen luonnokseen. Anonymiteettia koskevissa käsittelyissä tulee tuomioistuimen huolehtia, että myös epäillyllä tai syytetyllä on asiamies, joka ajaa hänen etuaan todistajan anonymiteettiasianssa. Asiamiehenä ei voi toimia vastaajan avustaja, jotta mahdollinen anonymiteetti säilyy. Käytännössä asiamiehen tehtäväksi jää valvoa, että anonyymille todistajalle löytyy lainmukainen peruste.⁵³ Anonymiteetin saatua lainvoiman tulee sitä noudattaa koko oikeudenkäyntiprosessin ajan. Todistajan tulee voida luottaa siihen, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu anonymiteetin myöntämisen jälkeen. Lähtökohtana on, että tuomari ei saa käyttää henkilökohtaisia tietojaan ratkaisun tekemisessä. Mikäli asiaa käsittelevä tuomari on saanut tietoonsa todistajan henkilöllisyyden tai anonymiteetin hakuun liittyviä syitä,

⁵¹ Tällöin esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän tekemä törkeä veropetos, jossa maksimirangaistus on neljä vuotta vankeutta, ei mahdollista anonyymia todistelua, vaikka perusteet muutoin olisivat olemassa.

⁵² KKO 2016:88.

⁵³ Antti Tapanila, Anonyymi todistelu käytännössä. Defensor Legis 5/2017, s. 723.

kuten uhkailua, voivat nämä vaikuttaa tuomarin käsitykseen syytetystä. Tästä syystä anonymiteetista päättävän tuomarin ei tulisi olla asian pääkäsittelyssä tuomarina.⁵⁴

Vaikka anonymiteetin tulee säilyä sen myöntämisen jälkeen, voidaan se purkaa tapauksissa, joissa todistajan lausunnon todenmukaisuutta on syytä epäillä. Näissä tapauksissa tuomioistuimen tulee harkinnassaan ottaa huomioon, ettei anonymiteetin purkamispyynnön taustalla ole syynä todistajan henkilöllisyyden selvittäminen.⁵⁵ Anonyymi todistelu saattaa olla riittävä toimenpide silloin, kun rikoksesta epäilty ei tunne tai epäillyt eivät tunne entuudestaan todistajana olevaa henkilöä. Muissa tilanteissa nimettömänä todistaminen ei luonnollisesti anna tarvittavaa suojaa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa todistajana toimiva henkilö haluaa erota JR-ryhmästä ja kertoo poliisille ryhmän tekemästä pimeästä rikoksesta, josta tietävät vain tietyt ryhmän jäsenet. Tällöin on ilmeinen riski, että rikollisryhmä haluaa vahingoittaa todistajana toimivaa henkilöä.⁵⁶

Oikeudenkäynnin turvallisuusjärjestelyt. Kaikki vankien kulkeminen vankilan ja ulkomaailman välillä aiheuttaa riskin huumausaineiden tai kiellettyjen esineiden salakuljettamisen suhteen. Esimerkiksi oikeudenkäynneissä vangit pääsevät fyysiseen kontaktiin yleisön kanssa. Tällöin on riskinä, että oikeudenkäynneissä käyviä vankeja saatetaan pakottaa ottamaan vastaan kiellettyjä aineita tai esineitä ja salakuljettamaan ne vankilaan. Lisäksi tärkeää on huolehtia riittävästi oikeudenkäynnin turvallisuusjärjestelyistä, koska esimerkiksi Mantaqa-jengi aiheutti järjestyshäiriöitä ja uhkatilanteita oikeudenkäynneissä vuoden 2021 aikana. Näillä uusilla JR-ryhmillä on hyvin viranomaisvastainen toimintatapa.

4 VANKEUDEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

Järjestäytyneessä rikollisuudessa tapahtuvat muutokset ja siihen kohdistetut toimenpiteet heijastuvat ja konkretisoituvat rikosprosessin lopuksi vankeuden täytäntöönpanossa. Erityisesti järjestäytyneestä rikollisuudesta tulee huomioida, että vankeus ei välttämättä estä rikollisen toiminnan

⁵⁴ HE 46/2014 vp, s. 38.

⁵⁵ HE 46/2014 vp, s. 39.

⁵⁶ Ks. Jansson 2005, s. 51, 53.

jatkumista⁵⁷. Vankilarikollisuus on ollut esillä viime vuosina eri yhteyksissä. Koko kansan tietoon aihe on tullut, kun media on uutisoinut järjestäytyneen rikollisuuden roolista vankiloiden henkilökuntaan kohdistuneissa pahoinpitelyissä, vankien välisissä väkivaltatapauksissa sekä vankiloiden huumausainerikollisuudessa.⁵⁸ JR-ryhmien rooli vankilassa tapahtuvassa huumausainekaupassa sekä muihin vankeihin kohdistuvassa uhkailussa ja painostuksessa on noussut esille myös eduskunnan oikeusasiamiehen tekemillä tarkastuskäynneillä.⁵⁹ JR-ryhmiin kuuluvien tai niiden vaikutuspiirissä olevien vankien määrä on pysytellyt viime aikoina noin 200 henkilössä.⁶⁰

Kansainväliset trendit osoittavat, että JR-ryhmien olemassaolo ja toiminta jatkuu myös vankiloissa. Koska järjestäytyneen rikollisuuden toiminta perustuu taloudellisen hyödyn tavoitteluun, tarjoaa erityisesti huumausainekauppa sille merkittävän tulonlähteen vankiloissa. Tähän liittyvät lieveilmiönä väkivalta, uhkailu ja kiristäminen.⁶¹ Vankilat ovatkin luonnollinen osa rikollisryhmien toimintaympäristöä, joten ryhmien jäsenet pyrkivät käyttämään vankeusaikansa monipuolisesti hyväkseen esimerkiksi rikosten suunnittelulla, valmistelulla ja varsinaisella tekemisellä. Vankila-aikaa voidaan hyödyntää myös uusien jäsenten rekrytoimiseen ja rikollisverkostojen muodostamiseen. Mitä avoimemmissa olosuhteissa erityisesti rikollisryhmän johtajat ovat, sitä suotuisammat olosuhteet ovat

⁵⁷ Ks. esim. UNODC 2015, Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence. Criminal justice handbook series. UNODC 2015, s. 43.

⁵⁸ Ks. esim. Karjalainen 17.5.2021: ”Jengit yrittävät määrätä vankiloiden elämästä: Naisia pakotettu kuljettamaan huumeita ja toisia vankeja uhkailtu tottelemaan määräyksiä”; Yle 13.11.2020: ”Suomen vankiloissa on käynnissä turvallisuutta horjuttava valtataistelu, jota käydään järjestäytyneen rikollisuuden huumekaupan ympärillä. Kenellä on valta vankilassa?”; Lännen Media 26.6.2019: ”Liivijengit tienasivat vankien huumeiden käytöllä vähintään 2-9 miljoonaa euroa viime vuonna – vankiloiden huumemäärät kolminkertaistuivat 10 vuodessa”.

⁵⁹ Ks. EOAK/5291/2019; EOAK/2449/2019; EOAK/5563/2018; EOAK/4153/2019. Myös Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea eli CPT kiinnitti vuoden 2020 vierailullaan huomiota erityisesti Turun vankilassa tapahtuneisiin vankien välisiin väkivaltatapauksiin. Keskeisenä syynä tilanteeseen pidettiin muun muassa vankilassa olevaa JR-vankien suurta määrää. Ks. CPT 2020, Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohdeltelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) kuudes määräraikaiskäynti Suomessa.

⁶⁰ Esim. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus 2020, s. 8.

⁶¹ Jari-Pekka Holopainen, Selvitys Rikosseuraamuslaitoksen kyvystä vastata järjestäytyneen rikollisuuden haasteisiin. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2021, s. 80–81.

rikollisen toiminnan organisoimiselle.⁶² Jollei nimenomaan johdon toimintaan kyetä puuttumaan, voi ryhmien rikollinen toiminta usein jatkua suhteellisen häiriintymättä.⁶³

Vankilasta tapahtuva rikollisuuden organisointi perustuu siihen, että vangeilla on oikeus pitää yhteyttä vankilan ulkopuolelle. Viestintää voidaan tehdä myös kolmannen osapuolen kautta. Kuitenkin useissa tapauksissa rikollisen toiminnan organisointi tapahtuu vankilaan salakuljetetun matkapuhelimen avulla. Vankilat tarjoavat myös mahdollisuuden luoda kansainvälisiä yhteyksiä, jotka ovat rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden harjoittamisen perusedellytys. Näin ollen vankeustuomio voikin jopa kääntyä rikollisen eduksi, sillä vankilassa luodut kansainväliset kontaktit voivat parantaa rikollisten laittomia tulonhankintamahdollisuuksia tulevaisuudessa.⁶⁴

Vankiloissa väkivallan ja pelon ilmapiiri liitetään usein järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja rikollisjengeihin.⁶⁵ Pelkkä JR-vankien läsnäolo jo itsessään aiheuttaa tällaista ilmapiiriä, eli heidän ei välttämättä tarvitse itse ryhtyä väkivaltatekoihin. Tämä näkyy jo pelkääjävankien määrässä, koska useiden vankiloiden asunto-osastoilla ei käytännössä voi asua vastoin rikollisryhmien tahtoa.⁶⁶ JR-ryhmiin liittyvät uhkakuvat voivat myös liioitella ryhmien valta-asemaa ja jopa pönkittää sitä. Tällöin pelkääjäosastolle hakeutuvat vangit voivat vedota jengiläisten uhkaan, jolloin heidän ei tarvitse kertoa pelkäämisensä todellisia syitä. Puhumattomuudella voidaan välttää ajautumasta riitoihin rikollisryhmien kanssa.⁶⁷

Ilmi tulleet vankiloiden laajamittaiseen huumausainekauppaan liittyvät tapaukset kuvaavat hyvin, kuinka järjestäytyneet rikollisryhmät pyrkivät käyttämään vankeusaikaa ja vankiloita systemaattisesti huumausainekaupan harjoittamiseen.⁶⁸ Järjestäytyneellä rikollisuudella onkin merkittävä

⁶² Kurenmaa 2006, s. 1029–1030; Sanna Palo, *Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2010, s. 249; Poliisi 2007: Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen. Poliisin ylijohtajan julkaisusarja 6/2007. Sisäasiainministeriö, s. 21.

⁶³ Ks. tarkemmin rikollisryhmän johtamisesta Palo 2010, s. 292.

⁶⁴ Kurenmaa 2006, s. 1031; UNODC 2015, s. 43.

⁶⁵ Ruckenstein – Teppo 2005, s. 54.

⁶⁶ Kurenmaa 2006, s. 1030.

⁶⁷ Minna Ruckenstein – Annika Teppo, *Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005, s. 55.

⁶⁸ Ks. Turun hovioikeuden tuomio 21/106505; Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/120712.

vaikutus vankiloiden turvallisuuteen.⁶⁹ Rikollisryhmien toimintaan voi kuulua myös pakoyritysten suunnittelu sekä vankilan yleistä järjestystä horjuttava toiminta. Toimintatapoihin voivat kuulua yhtä lailla pyrkimykset manipuloida henkilökuntaa kiellettyjen aineiden ja esineiden salakuljettamiseksi vankilaan.⁷⁰

JR-vankien rikosten uusimisriski on noin 80 prosenttia, joten rikollisryhmään kuulumisen viittaa vahvasti rikollisen elämäntavan omaksumiseen.⁷¹ Tämä on seikka, joka tulee huomioida muun muassa vankia koskevassa lupaharkinnassa, jotta voidaan edistää järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan rajoittamiseen liittyviä tarpeita ja tavoitteita.⁷² Esimerkiksi JR-vankien sijoittamisessa tai siirtämisessä avolaitokseen on huomioitava riski, että he voivat vaikuttaa muihin vankeihin⁷³ tai jopa ottaa avolaitoksen ”haltuunsa”⁷⁴.

Vankia koskevassa päätöksenteossa ovatkin merkityksellisiä erityisesti tuomiosta ilmenevät tiedot vangin kytköksistä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Tämä on seikka, joka liittyy olennaisesti vangin aikaisemmasta rikollisuudesta saataviin tietoihin.⁷⁵ Se ei myöskään edellytä, että tuomioistuimien olisi käyttänyt tiettyyn ryhmään kuulumista järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyyteen perustuvana rangaistuksen koventamisperusteena.⁷⁶ Näin ollen järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä päätöksenteko vankiloissa on osittain riippuvaista niistä JR-tiedoista, jotka on esitutkinnassa kyetty hankkimaan.

Jengitunnusten hallussapito vankilassa on kielletty.⁷⁷ JR-ryhmät pyrkivät vankilassa kiertämään jengitunnusten kieltä käyttämällä tietyn

⁶⁹ Jyri Paasonen, Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuden ja valvontatyön ulkoinen arviointi. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2021.

⁷⁰ UNODC 2015, s. 43.

⁷¹ Laulumaa, Samuli: Selvitys vankilatilojen määrittelystä valvonnan intensiivisyyden mukaan. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/201, s. 13–14 ja Valtioneuvosto 2013: Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta, s. 6.

⁷² Ks. esim. EOAK/7701/2021 ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen ehkäisyyn toimenpidelinjaukset 2018. Järjestäytyneen rikollisuuden toimintamahdollisuuksia on katsottu rajoitettavan parhaiten sijoittamalla järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviksi tunnistetut vangit suljettuihin vankiloihin, joissa heitä voidaan valvoa tarpeen mukaisesti. Ks. Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset 2015, s. 18.

⁷³ UNODC 2015, s. 15.

⁷⁴ Ks. tarkemmin Holopainen 2021, s. 54.

⁷⁵ Ks. esim. EOAK/4640/4/14.

⁷⁶ EOAK/1941/2018 ja EOAK/58/2017.

⁷⁷ HE 263/2004 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi, s. 159 ja 219; EOAK/1941/2018; Dnro 1408/4/98; 437/4/03.

väriyhdistelmän vaatteita. Tällä tavalla voidaan vahvistaa viestiä ryhmän läsnäolosta ja luoda pelon ilmapiiriä vankiyhteisössä. AOA on katsonut, ettei juuri tietynlaisten vaatteiden käyttämistä voida kieltää sillä perusteella, että ne olisivat jengitunnuksen korvike⁷⁸. Sen sijaan yleisemmin omien vaatteiden käyttäminen voidaan kieltää tällaisissa tapauksissa.⁷⁹

Laillisuusvalvonnassa esitetyt kannanotot ovat ylipäättään sen suuntaisia, että JR-vankeihin ei voida kategorisesti kohdistaa tiettyjä toimenpiteitä. Esimerkiksi varmuusosastolle sijoittamisen perusteiden laajentamista on kannatettu eri yhteyksissä⁸⁰ ja asiaa arvioidaan parhaillaan oikeusministeriössä⁸¹. Vaikka lain esitöissä onkin mainittu, että vangin rikosten laatu voidaan ottaa huomioon edellytyksiä arvioitaessa⁸², lienee perusteltua pohtia säännöksen perusteiden täsmentämisen tarvetta. Muutoin vankeuslaki antaa paljon harkintavaltaa vankien strategiselle sijoittamiselle.

Toisaalta yhteydenpidon valvonta ja sen edellytykset on sidottu vangin osastolle sijoittamiseen eli käytännössä tehokas valvonta edellyttää varmuusosastolle sijoittamista. Näitä osastoja ei kuitenkaan ole Suomessa kuin kaksi. Vaikka 1.3.2022 perustettiin neljään vankilaan yhteensä 13 uutta osastoa vankeusaikaisen rikollisuuden estämiseksi ja vankilaturvallisuutta vaarantavien vankien sijoittamiseksi, ovat kyseiset osastot lainsäädännön näkökulmasta normaaleja osastoja. Näin ollen tulisikin arvioida, pitäisikö varmuusosastoja olla enemmän tai pitäisikö muuttaa yhteydenpidon valvontaa koskevaa sääntelyä vastaavanlaiseksi kuin muissa Pohjoismaissa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamat haasteet rikosprosessille tulevat kasvamaan tulevaisuudessa. Järjestäytyneen rikollisuuden lisäksi on huomioitava muu jengiytyminen, joka alkaa nostaä päätään myös Suomessa. Löyhemmän hierarkian omaavat niin sanotut katujengit saattavat muuttua ajan mittaan JR-ryhmäksi. Onkin tärkeää seurata ja myös ennustaa järjes-

⁷⁸ EOAK 1522/4/04. Kanteluratkaisussa oli kyse siitä, että vangilta oli kielletty erään moottoripyöräjengin tunnusvärit omaavan Marimekon kesäpaidan käyttäminen.

⁷⁹ EOAK/445/2021.

⁸⁰ Paasonen 2021 ja Holopainen 2021.

⁸¹ Oikeusministeriön muistio VN/11810/2021, s. 19.

⁸² HE 10/1998 vp. s. 25.

täytyneen rikollisuuden kehittymistä, jotta lainsäädäntöä ja rikostentorjuntaa kyetään kehittämään ennakoivasti.⁸³

Nämä seikat tulee huomioida sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti koko rikosoikeudellisessa ketjussa. Se edellyttää sekä viranomaisten laajaa yhteistyötä että rikosoikeudellisia ja hallinnollisia keinoja⁸⁴. Tärkeää on, ettei viranomaistoiminnassa yksittäisillä päätöksillä tai ratkaisuilla edistetä järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytyksiä. Tämä edellyttää eri viranomaisten ymmärrystä järjestäytyneestä rikollisuudesta sekä siitä, että he ovat osaltaan vastuussa sen torjunnasta⁸⁵. Järjestäytyneen rikollisuuden tunnistamista vaikeuttavat yhä verkostomaisemmat rakenteet, joihin kuuluvat muun muassa keskinäinen yhteistyö ja tiettyjen rikollisuuden osa-alueiden asiantuntijoiden hyödyntäminen.⁸⁶

Yksi osa järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa on sen aiheuttamien pelkojen lieventäminen. Rikosprosessin onnistumisen ja rikosoikeudellisen vastuun kohdentumisen näkökulmasta onkin olennaista, että järjestäytyneen rikollisuuden kanssa tekemisiin joutuneet henkilöt uskaltavat sekä ilmoittaa mutta tarvittaessa myös todistaa rikoksista tai kohtaamastaan painostuksesta.⁸⁷ Tämän varmistamisessa on vastuu koko rikosprosessilla ja siihen osallistuvilla toimijoilla. KHO on myös linjannut, ettei JR-ryhmän jäsenyys ole salassa pidettävä tieto ainakaan esitutkinta-aineiston yhteydessä.⁸⁸

Järjestäytyneen rikollisuuden haasteet ovat saman tyyppisiä kaikissa Pohjoismaissa. Yhtäläisyydet ovat korostuneet erityisesti viime aikoina, kun esitutkintaviranomaiset ovat eri valtioissa kohdistaneet toimenpiteitä rajat ylittävään, ammattimaiseen ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Lainsäädäntöä on pyritty uudistamaan ja löytämään myös uusia käytäntöjä esimerkiksi vankiloiden päivittäiseen turvallisuustyöhön. Tanskassa on esitetty melko järeitäkin keinoja, kuten rangaistusten kaksinkertaistamista vankilan työntekijöihin kohdistuvissa väkivaltatapa-uksissa ja työntekijöiden anonymisointia. Norjassa on huomioitu vahvasti

⁸³ Ks. lisäksi Hyttinen, Tatu – Lähtenmäki, Liisa – Malik, Hanna – Vanto, Johanna – Vajus-Anttila, Jalo – Tapani, Jussi: Hallinnollinen rikosten torjunta – mahdollisuudet ja rajat. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2019. Turun yliopisto, s. 55.

⁸⁴ Ks. myös Valtioneuvosto 2013, s. 8–9.

⁸⁵ Ks. Hyttinen ym. 2019, s. 19.

⁸⁶ VNS 4/2021 vp, s. 9 ja 23.

⁸⁷ Ks. pelon torjunnasta tarkemmin Valtioneuvosto 2013, s. 8.

⁸⁸ Ks. KHO 2021:170.

Rikosseuraamuslaitoksen rooli koko rikosoikeudellisessa ketjussa ja se, että esitutkintaviranomaisten toiminta vaikuttaa suoraan vankiloihin. Ruotsissa on puolestaan kiinnitetty viime vuosina erityistä huomiota järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, kun maassa julkistettiin 34 kohtaa sisältävä ohjelma jengirikollisuuden torjuntaan. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen tehtäväksi on määrätty erityisesti torjua jengirikollisuutta, johon liittyvästi tehdään paljon tiedonhankintaa tavoitteena estää rekrytoimiset rikollisryhmiin tai pyrkimykset radikalisoida vankeja.⁸⁹ Suomessa tulisi seurata aktiivisesti muiden Pohjoismaiden tilannetta ja hyväksi todettuja käytäntöjä sekä pyrkiä käymään laajemmin keskustelua Rikosseuraamuslaitoksen roolista rikosoikeudellisessa järjestelmässä erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan näkökulmasta.

⁸⁹ Ks. Regeringskansliet 22.3.2022: 34-punktsprogrammet, Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten.